

ИЗВЕШТАЈ ЗА ПРОЦЕНКА НА КОРУПЦИЈАТА

НИВО НА КОРУПЦИЈА

ИЗВЕШТАЈ ЗА ПРОЦЕНКА НА КОРУПЦИЈАТА: НИВО НА КОРУПЦИЈА 2021

Издавач:

Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС)

За издавачот:

Александар Кржаловски, прв извршен директор

Автори:

Јасмина Ристовска, Наташа Димова / МЦМС

Со придонес од Миша Поповиќ, Институт за демократија
Социетас Цивилис Скопје

Дизајн:

Печатница БороГрафика - Скопје

Мислењата што се изразени овде им припаѓаат на авторите и не ги одразуваат ставовите на Македонскиот центар за меѓународна соработка.

Сите права се задржани. Репродуцирањето, копирањето, трансмисијата или преводот на кој било дел од оваа публикација може да се изврши единствено со претходна дозвола на издавачите, заради цитирање во анализа на книгата и под услови изложени во продолжението.

Авторското право на оваа публикација е заштитено, но публикацијата може да се репродуцира на кој било начин без наплата за едукативни намени. За копирањето во други услови, за употреба во други публикации или пак за превод или адаптација, треба да се обезбеди претходна дозвола од издавачите.

Во електронска форма публикацијата е достапна на **www.mcms.mk** и **www.seldi.net**

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	5
ВОВЕД	7
МЕТОДОЛОГИЈА	9
● Индекси на корупција	10
НИВО НА КОРУПЦИЈА	13
● Корупцијата како општествен проблем	13
● Фактори што влијаат врз распространетоста на корупцијата	14
ИСКУСТВО СО КОРУПЦИЈАТА	17
● Пресуди поврзани со корупција	17
● Коруптивен притисок и вклученост во корупција	19
СТАВОВИ КОН КОРУПЦИЈАТА	25
● Прифатливост	25
● Подложност	27
● Практична ефикасност на корупцијата	30
ПЕРЦЕПЦИЈА ЗА КОРУПЦИЈАТА:	
ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА	31
● Веројатност за коруптивен притисок	31
РАСПРОСТРАНЕТОСТ НА КОРУПЦИЈАТА (по професии)	33
● Корупција во државните институции (ранливи сектори)	36
ИЗВОДЛИВОСТ НА ЈАВНИТЕ ПОЛИТИКИ ЗА БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈАТА	39
ДОВЕРБА ВО АНТИКОРУПЦИСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ	43
ЗАКЛУЧОЦИ	45

ПРЕДГОВОР

Извештајот за процена на корупцијата претставува преглед на состојбата и динамиката на корупцијата во Република Северна Македонија. Основата на овој извештај е Системот за следење на корупцијата (ССК) развиен од Центарот за изучување на демократијата (ЦИД) од Бугарија. ССК се заснова на различни извори на информации и ги комбинира квантитативните и квалитативните методи за следење и процена на корупцијата. Обединетите нации (ОН) го имаат признаено ССК како систем со најдобри практики за следење на корупцијата на национално ниво и е во согласност со пристапот за виктимизација на ОН за мерење на нивото на административна корупција.

Во овој извештај содржан е основниот сегмент на ССК, односно анализирани се податоците од анкетата со населението за перцепцијата и искуството со корупцијата, и за одредени прашања споредувани со секундарни податоци. Со ваквата анализа се дава одговор за нивото на корупција во Северна Македонија. Преку седум индекси е презентирано актуелното искуство на граѓаните со корупцијата, за нивните ставови за корупцијата и за перцепциите за корупцијата. Во извештајот може да се најде одговор за повеќе прашања како што се: кои фактори влијаат на корупцијата, колкав е коруптивниот притисок, вклученоста во корупција,

како и степенот на отпор кон корупција од страна на граѓаните. Потоа содржани се податоци за свесноста на јавноста за корупцијата и за прифатливост и подложност на корупција. На крај во извештајот се дава и преглед на перцепцијата на граѓаните за распространетоста на корупцијата по сектори и професии, како и на перспективите и можностите за намалување и сузбивање на корупцијата.

Фокусот на извештајот е само на нивото на корупција, без посебен осврт на политиките за антикорупција, институционалните практики и спроведувањето на законите, улогата на судството во справувањето со корупцијата, влијанието на ефектите од коруптивните дела врз развојот на економијата и сл.

Извештајот е подготвен од страна на Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС) како дел од проектот „Граѓанско општество за добро владеење и антикорупција во Југоисточна Европа: Градење на капацитети за мониторинг, застапување и подигање на јавната свест“, поддржан од Европската комисија.

ВОВЕД

Во рамките на проектот „Граѓанско општество за добро владеење и антикорупција во Југоисточна Европа: Градење на капацитети за мониторинг, застапување и подигање на јавната свест“, МЦМС го објавува вториот „Извештајот за процена на корупцијата во Северна Македонија“. Извештајот е заснован на Системот за следење на корупцијата (ССК) кој за првпат беше спроведен во Северна Македонија во 2001 година во рамките на споредбената анализа на корупцијата во Југоисточна Европа спроведена од страна на мрежата на граѓански организации „Лидерство за развој и интегритет во Југоисточна Европа“ - СЕЛДИ (Southeast Leadership for Development and Integrity - SELDI). Обединетите нации (ОН) го имаат признаено ССК како систем со најдобри практики за следење на корупцијата на национално ниво. Тој е во согласност со пристапот за виктимизација на ОН за мерење на нивото на административна корупција, се заснова на различни извори на информации и ги комбинира квантитативните и квалитативните методи за следење и процена. МЦМС подготви извештај за процена на корупцијата во 2014 г. и во 2016 г., како дел од програмата на УСАИД за антикорупција, во 2018 г. како дел од проектот Следење на работата на ДКСК поддржан од Британска Амбасада и 2020 г. како дел од „Граѓанско општество за добро владеење и антикорупција во Југоисточна Европа: Градење на капацитети за мониторинг, застапување и подигање на јавната свест“.

Целта на овој извештај е врз основа на видувањата и искуството на граѓаните да се прикажат состојбите, динамиката и трендовите со корупцијата во Северна Македонија, како и перспективата и потенцијалот за нејзино сузбивање.

Наодите од истражувањето укажуваат дека перцепциите за корупцијата се намалиле во однос на претходните бранови на истражување (споредбено особено со 2019 година) но нивоата на коруптивен притисок и вклученост во корупцијата се зголемени. Македонската јавност се помалку ја прифаќа корупцијата како општествена норма. Голем број професии се перципирани како високо-корумпирани, а корупцијата е широко навлезена во голем број сектори и пред сè во оние кои се клучни за справување со корупцијата. Оптимизмот во однос на можноста да се справиме со корупцијата е сличен како во 2019, со високи вредности на песимизам дека нешто може да се стори на ова поле.

Во овој извештај прикажан е описот на применетата методологија и е даден детален преглед за искуството, свесноста и перцепцијата на граѓаните за корупцијата, а презентиранио е и видувањето за потенцијалот за справување со корупција.

МЕТОДОЛОГИЈА

Извештајот за процена на корупцијата се заснова на методологијата на Системот за следење на корупцијата (ССК), развиена од Центарот за изучување на демократијата (ЦСД) од Бугарија. Во извештајот се анализирани примарни податоци добиени од анкета со полнолетно население. Теренска анкета е направена на репрезентативен примерок (во понатамошниот текст анкета со населението) од 1.014 испитаници, спроведена од Ипсос во периодот помеѓу 27 април и 20 мај 2021. Популациската рамка на примерокот беше население постаро од 18 години, а критериуми за репрезентативност беа: пол, етничка припадност, возраст, место на живеење и региони. Во рамките на примерокот, 50,3% беа жени, а 49,7% мажи, додека во однос на етничката застапеност, Македонците беа застапени со 67,7%, а Албанците со 22,2%, другите етнички групи беа застапени со 10,1%. Во однос на местото на живеење, селската популација беше застапена со 37,2%, додека градската со 62,8%.

Слика 1

Главните индикатори на Системот за следење на корупцијата

Овој систем овозможува динамична споредба на добиените податоци од следењето во различни земји и различни временски периоди во однос на обемот, областите и формите на корупција. Истиот е сочинет од три групи индикатори кои даваат преглед на корупцијата формално групирани во седум индекси (опишани подетално во делот Ниво на корупција).

Индекси на корупција

ССК дава систематски преглед на корупцијата во земјата преку седум индекси кои се направени врз основа на индикаторите за корупција. Седумте индекси се формираат од податоците добиени од истражувањето за перцепција и виктимизација спроведено на возрасна популација и се поделени во три групи:

1. Актуелното искуство со корупцијата кое е сочинето од индексите притисок и вклученост;

2. Ставови за корупцијата кои се анализирани преку индексите свесност, прифаќање и подложност; и
3. Перцепции за корупцијата заснована на индексите веројатност за притисок и распространетост на корупцијата.

Трите групи на индекси ја прикажуваат рамнотежата меѓу корупцијата и антикорупцијата во земјата. Искуството ги поттикнува перцепциите (повисокиот актуелен коруптивен притисок е поврзан со повисоки перцепции за распространетост на корупцијата) и ставовите (вклученоста може да го зголеми прифаќањето), а пак од друга страна ставовите (подложноста) може да го потврдат коруптивното искуство и перцепциите може да ги обликуваат ставовите.

Слика 2

Меѓусебна поврзаност на индикаторите за корупција

Индексите за корупција во ССК може да имаат вредност од 0 (нема корупција), до 100 (апсолутна корупција). Но, толкувањето на вредноста се разликува во зависност од тоа дали ќе се земе предвид искуството и ставовите или перцепциите. Во индексите за искуство и ставови, секоја вредност над 5 веќе е показател на значаен коруптивен проблем. Во индексите кои ја одразуваат перцепцијата, вредностите повисоки од 50 треба да се сметаат за сериозен коруптивен проблем.

НИВО НА КОРУПЦИЈА

Како што е опишано погоре во делот Методологија, податоците презентирани во овој извештај се примарни и се засновани на наодите од анкета со население.

Корупцијата како општествен проблем

Граѓаните за разлика од претходните години во 2021 г. меѓу најголемите проблеми ја препознаваат корупцијата. Односно тие ја рангираа корупцијата како најголем проблем меѓу понудените 11 опции. Потоа е невработеноста, а следат и високите цени, ниските приходи и сиромаштијата.

Табела 1

Северна Македонија: клучни проблеми, 2016 г. 2018 г. 2019 г. и 2021 г. (процент од населението што ги идентификувало соодветните фактори како проблем)

КАТЕГОРИЈА	2021	КАТЕГОРИЈА	2019	КАТЕГОРИЈА	2018	КАТЕГОРИЈА	2016
1. Корупција	46,06%	Невработеност	41,2%	Невработеност	47,1%	Невработеност	50,7%
2. Невработеност	40,43%	Ниски приходи	38,5%	Политичка нестабилност	38,6%	Политичка нестабилност	46 %
3. Високи цени	39,64%	Политичка нестабилност	34%	Ниски приходи	36,4%	Ниски приходи	39,3%
4. Ниски приходи	37,48%	Корупција	29,5%	Сиромаштија	36,2%	Сиромаштија	39,3%
5. Сиромаштија	29,88%	Сиромаштија	28,3%	Корупција	28,4%	Корупција	30,9%
6. Политичка нестабилност	24,46%	Загадување	27,7%	Високи цени	25,8%	Високи цени	23,2%
7. Криминал	21,60%	Високи цени	23,2%	Криминал	20,5%	Криминал	17,4%
8. Здравствена заштита	17,06%	Криминал	20,4%	Загадување на околината	18,6%	Меѓуетнички проблеми	12,3%
9. Образование	11,64%	Здравствена заштита	12,6%	Меѓуетнички проблеми	13,2%	Загадување на околината	9,6%
10. Меѓуетнички проблеми	8,19%	Меѓуетнички проблеми	11,3%	Здравствена заштита	10,6%	Здравствена заштита	7,3%
11. Загадување	6,80%	Образование	6,7%	Образование	5,1%	Образование	5,4%

Извор, Систем за следење корупција, 2021

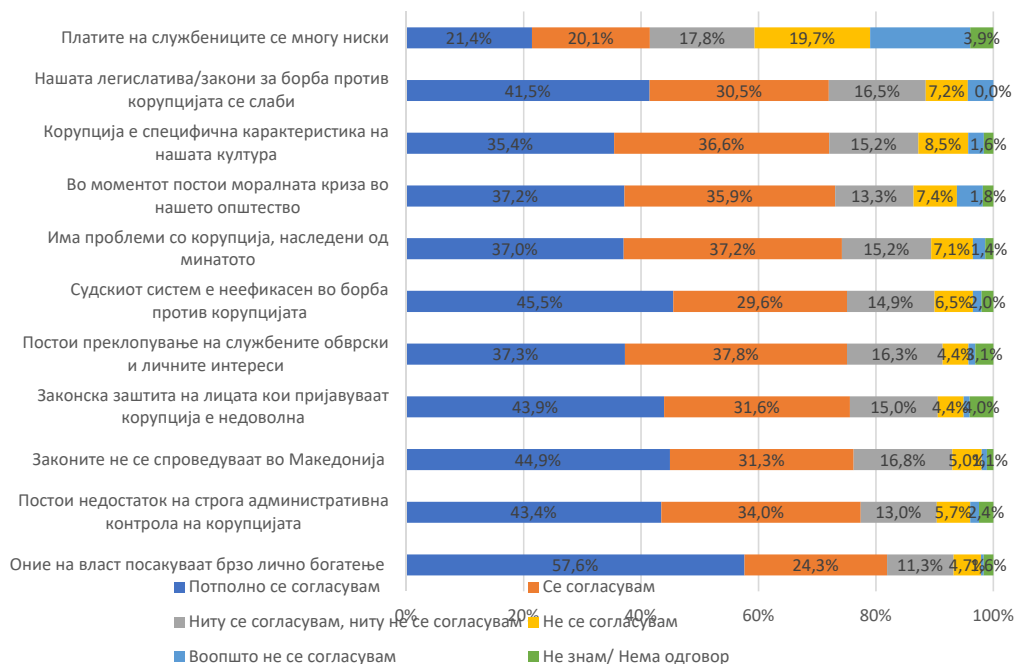
Забележителни се значителни разлики во рангирање на проблемите од страна на граѓаните во 2021 во споредба со претходните години. Односно како прворангирана се јавува корупцијата а потоа следат егзистенцијалните проблеми како невработеност, високи цени, ниски приходи и сиромаштија. Политичката нестабилност пак за прв пат не е во топ пет проблеми со кои се соочуваат македонските граѓани. За наодите од анкетата од 2021 година, карактеристичен е и падот на загадувањето како проблем на последна позиција, но и порастот на граѓани кои сметаат дека образованието е проблем. Ако се земе во корелација и организираниот криминал со корупцијата и се разгледуваат двата проблеми како состојби кои имаат иста позадина и бараат поврзани мерки за нивно сузбивање, се доаѓа до заклучок дека за граѓаните токму борбата против корупцијата и организираниот криминал е далеку на врвот на општествените проблеми.

Фактори што влијаат врз распространетоста на корупцијата

За над 80% од македонските граѓани желбата за брзо лично богатење на оние кои се на власт следена со недостатокот на строга административна контрола на корупцијата, неспроведување на законите како и недоволна заштита на лицата кои пријавуваат корупција се водечки фактори за широко распространетата корупција. Мнозинство од граѓаните сметаат дека сите фактори освен тој дека службениците имаат ниски плати (види на слика 3) влијаат врз распространетоста на корупцијата.

Слика 3

Фактори што влијаат врз распространетоста на корупцијата во Северна Македонија, 2021

Извор: Систем за следење корупција, 2021

Демографски гледано, постои разлика во перцепцијата колку одредени фактори влијаат врз распространетоста на корупцијата во Северна Македонија. Она што е забележително е дека и Албанците и Македонците во најголема мера се согласуваат дека 9 од факторите влијаат врз распространетоста на корупцијата односно забележителна е разлика во ставовите само кај два од факторите. Па така за 81% од Македонците наспроти 47% од Албанците во моментот постои морална криза во општеството, додека пак со тврдењето дека платите на службениците се ниски се согласуваат 34% од Македонците наспроти 66% од Албанците. Дополнително, симпатизерите на ВМРО-ДПМНЕ во повисок број го делат мислењето дека сите фактори влијаат врз распространетоста на корупција во однос на симпатизерите на ДУИ и СДСМ.

Со тврдењето дека желбата за брзо лично богатење на оние кои се на власт е водечкиот фактор за широко распространетата корупција се согласуваат 84% од Македонците и 73% од Албанците. Интересно за истакнување е што симпатизерите на СДСМ (39,4%) и ДУИ (52,2%) кои го сочинуваат парламентарното мнозинство и се чинители на актуелната влада, во повисок број наспроти мнозинство од симпатизерите на ВМРО-ДПМНЕ (67,6%) сметаат дека кон корупцијата придонесува желбата за брзо лично богатење на оние кои се на власт.

ИСКУСТВО СО КОРУПЦИЈАТА

Првата група индикатори кои го одразуваат искуството со корупцијата анализираат три аспекти. Прво, потребно е да се добијат (секундарни) статистички податоци за бројот на пресуди за дела од корупцијата кои потоа би можеле да се споредат со наодите од анкетата со населението, а се однесуваат на коруптивниот притисок и на вклученоста во корупција. Впрочем, коруптивниот притисок и вклученоста во корупција се двата индекси кои даваат целосна слика за актуелното искуство со корупцијата.

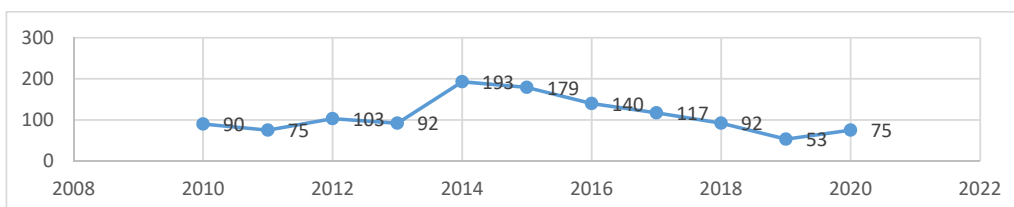
Пресуди поврзани со корупција

Податоците од Државниот завод за статистика укажуваат на тоа дека бројот на лица прогласени за виновни за злоупотреба на службената положба во Република Северна Македонија се движи во рамките од 90 лица во 2010 г., до 75 во 2020 година. Забележителен е променлив тренд - помеѓу 2010 и 2020 година каде просекот во првите четири години бил

90 лица, при што во 2014 г го достигнува врвот од 193 лица за понатака континуирано да опаѓа до 2018 на 92 лица, за потоа да бележи мал пораст од 53 (најмалку осудени лица во 2019) на 75 лица во 2020 г.

Слика 4:

Број на лица прогласени за виновни за злоупотреба на службената положба (2010-2020)

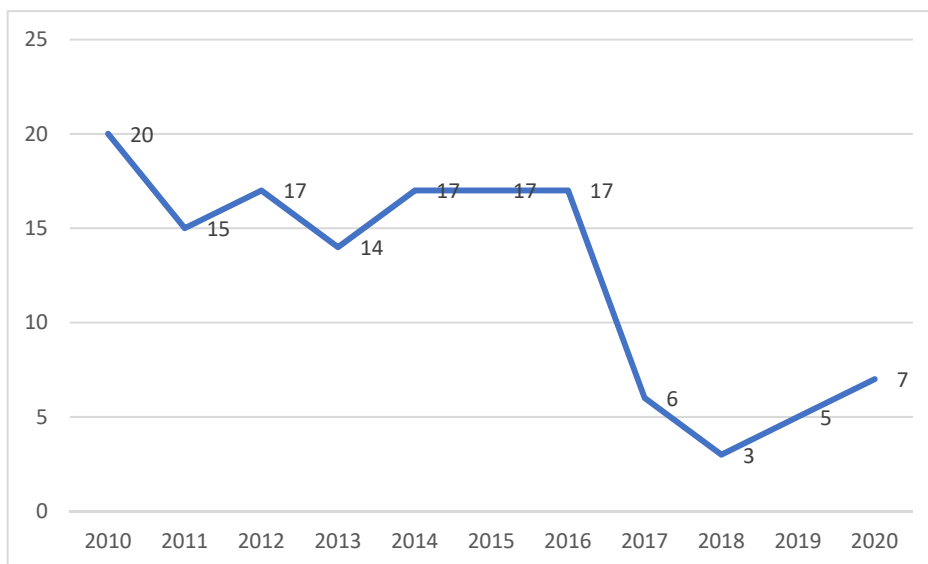
Извор: Макстат база на податоци¹

Бројот на лица осудени за давање или примање поткуп е многу мал. Забележителен е тренд на намалување на бројот на овие лица. Најголем број на виновни лица за давање и примање поткуп е 20 лица во 2010, а најмалку 3 во 2018.

¹ http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_Sudstvo/275_SK2_ml_T-13_px.px/table/tableViewLayout2/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef

Слика 5

Број на лица прогласени за виновни за поткуп (примање и давање поткуп)

Извор: Макстат база на податоци²

Коруптивен притисок и вклученост во корупција

За разбирање на динамиката на корупцијата, Системот на следење на корупција го користи коруптивниот притисок, или потенцијалната корупција, односно колку луѓе би дале поткуп доколку тоа им е побарано од службени лица. Овој индекс се мери според контактите со службените лица и барањето од нивна страна да им се даде одредена сума пари, подарок или да се направи услуга. Притисокот е придружен со јасно барање (експлицитно барање) или сигнали (преку клучни изрази или знаци) дека службеното лице очекува нешто за возврат.

Истражувањето покажува дека 33,7% од граѓаните биле изложени на коруптивен притисок, додека 32,9% биле вклучени во корупција. Ова всушност покажува зголемување на коруптивниот притисок за 4 процентни поени и зголемување на вклученоста во корупција за 10 процентни поени споредено со 2019 г.

Разликата помеѓу притисокот и вклученоста во 2020 г. бележи намалување, што сугерира и на намалување на отпорот кон корупцијата.

² Ibid

Слика 6 :

Коруптивен притисок и вклученост во корупција

Извор, Систем за следење корупција, 2021

Табела 2

Проекции на притисок и вклученост во корупција

	Анкетен резултат	Број на населението (проекција)
Притисок	33,7 %	561.863
Вклученост	32,9 %	548.449

Извор: Систем за следење на корупцијата, 2021 и Проекции на населението за 2020 г. на Државниот завод за статистика: пресметковна база на полнолетно население од 1.667.171 лица

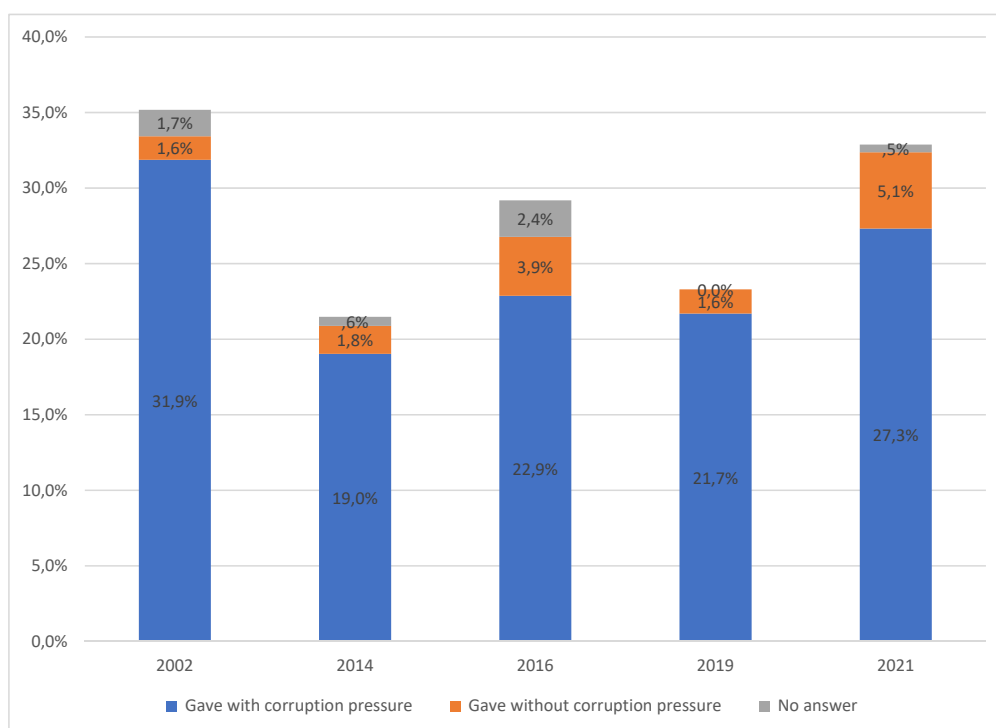
Оваа проекција покажува дека голем дел од граѓаните имаат искуство со корупција, односно над половина милион полнолетни граѓани им бил побаран поткуп барем еднаш, и над половина милион граѓани поткупиле барем еднаш изминатата година. Ваквите проекции на илустративен начин ја покажуваат проширеноста на административната корупција.

Во однос на вклученоста во корупцијата, ако претпоставиме дека се работи за поединечни случаи, зборуваме за потенцијално минимум 548.449 сторени дела. Ако го споредиме тоа со збирот на обвинети лица во 2020 година за злоупотреба на службена должност и обвинетите лица за примање и давање поткуп (вкупно 82 лица), добиваме стапка на ефикасност на институциите од 0,015%, односно толкав е процентот на случаи кои се обработуваат наспроти оние кои претпоставуваме дека се случуваат.

Анализата на вклученоста според тоа дали имало коруптивен притисок или не, бележи зголемување споредбено со 2019г. но и претходните години. Има значително зголемување на граѓаните кои учествувале во коруптивен акт под притисок од 21,7% во 2019 до 27,3% во 2021. Во делот на бројот на граѓани кои учествувале во коруптивна трансакција без да им биде побаран поткуп, евидентен е пораст од 1,6% во 2019 г. на 5,1% на 2021, што е највисоко од 2002 г.

Слика 7

Вклученост во корупција со или без коруптивен притисок

Извор: Систем за следење корупција, 2021

За да се одреди динамиката на административната корупција, важно е да се согледа и интензитетот на интеракција на граѓаните со администрацијата и со тоа да се утврди коруптивниот притисок. Во изминатата година, 11,93% од граѓаните се соочиле со директното барање поткуп, а за 17,25% од граѓаните во изолирани случаи имало сугестија дека административците имале такви очекувања.

Овие податоци покажуваат зголемување на коруптивен притисок во споредба со 2019 г. кога 4,8% од граѓаните се соочиле со директно барање за поткуп, додека 9,6% имале индиректно барање за поткуп. Големите процентни поени на не знам/ нема одговор се резултат на случаи каде што немало интеракција со администрацијата во таа година.

Табела 3

Интензитет на коруптивен притисок

Колку често?	Директно побарале пари, подарок или услуга	Не побарале директно, но покажале дека очекуваат пари, подарок или услуга
Во сите случаи	2.7 %	3.07 %
Во повеќето случаи	8.94 %	11.10 %
Во изолирани случаи	11.93 %	17.25 %
Во ниту еден случај	37.35 %	29.35 %
Не знае / нема одговор	39.03 %	39.22 %

Извор: Систем за следење на корупцијата, 2021

Етнички гледано, Албанците во поголем број во однос на Македонците и националниот просек морале да дадат пари, подарок или противуслуга кога имале контакти со службени лица во јавниот сектор (види во табелата 4).

Табела 4

Искуство со корупцијата

		Национален просек	Албанци	Македонци
ДА МУ ДАДЕ ГОТОВИНА (ПАРИ) НА СЛУЖБЕНИКОТ	Во сите случаи	3,40 %	1,98 %	4,83 %
	Во повеќето случаи	15,81 %	5,87 %	38,83 %
	Во изолирани случаи	19,21 %	14,52 %	28,35 %
	Во ниту еден случај	60,07 %	75,61 %	27,99 %
	Не знае / нема одговор	1,71 %	2,03 %	0,00 %
ДА МУ ДАДЕ ПОДАРОК НА СЛУЖБЕНИКОТ	Во сите случаи	4,19 %	3,63 %	5,09 %
	Во повеќето случаи	15,03 %	11,96 %	22,18 %
	Во изолирани случаи	27,34 %	21,34 %	41,20 %
	Во ниту еден случај	52,28 %	61,95 %	31,54 %
	Не знае / нема одговор	1,15 %	1,12 %	0,00 %
ДА МУ НАПРАВИ УСЛУГА НА СЛУЖБЕНИКОТ	Во сите случаи	3,00 %	2,53 %	4,70 %
	Во повеќето случаи	11,78 %	9,28 %	16,99 %
	Во изолирани случаи	32,35 %	24,01 %	52,13 %
	Во ниту еден случај	51,08 %	62,60 %	25,56 %
	Не знае / нема одговор	1,79 %	1,58 %	0,62 %

Извор, Систем за следење корупција, 2021

СТАВОВИ КОН КОРУПЦИЈАТА

Трите главни ставови потребни да се разбере динамиката на коруптивното однесување се: свесноста за коруптивното однесување и колку добро граѓаните разбираат и препознаваат што е корупција, потоа прифатливоста, односно толерантноста кон корупцијата и подложност на корупција.

Прифатливост

Се намалува бројот на граѓани кои ја одобруваат корупција, и тоа за 4 процентни поени споредбено со 2019 кога корупција не одобрувале 59%. Согласно податоците од оваа анализа 63% од граѓаните не одобруваат коруптивни практики. Индексот го покажува степенот до кој коруптивните практики или корупцијата се толерираат во рамките на вредносниот систем на општеството. Треба да се напомене дека неодобрување на корупцијата од страна на граѓаните расте ако корупцијата вклучува пари.

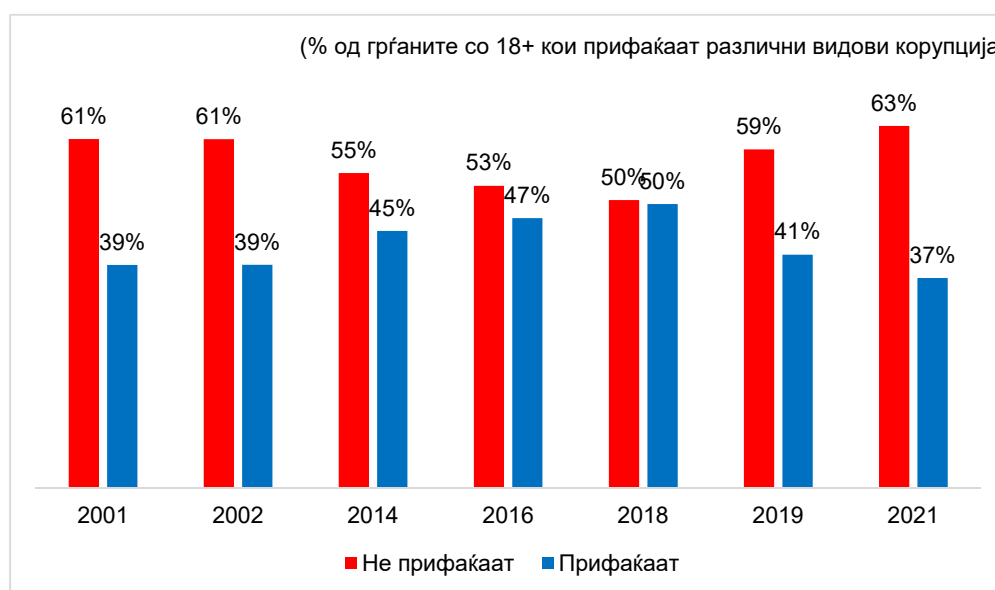
Истражувањето покажува дека за разлика од минатото истражување прифатливоста за раководните лица во министерствата и општините, на подарок/услуга/ ручек за решавање на личен проблем е скоро иста во однос на прифатливоста тоа да го направат пратениците или министрите.

Доколку се земат во предвид различните форми на коруптивни практики и истите се споредат со оние кои не прифаќаат воопшто никакви форми на корупција, ќе добиеме сооднос од 63% кои не би прифатиле, наспроти 37% на лица кои би прифатиле такво однесување. Ваквите бројки се охрабрувачки во однос на минатите две истражувања кога релациите биле 59% 41% и 50%-50%.

Новата генерација (18-29) станува помалку толерантна кон корупцијата споредено со претходните бранови на истражување. Така, за разлика од минатите години, во ова истражување не се забележуваат особено значајни разлики помеѓу старосните групи, што оди во насока на општото зголемување на нетолеранцијата кон корупцијата. Така, оваа година 64% ги сметаат корупциските пракси за неприфатливи, што ги става на исто рамниште како другите групи.

Слика 8

Прифатливост на корупција

Извор: Систем за следење корупција, 2021

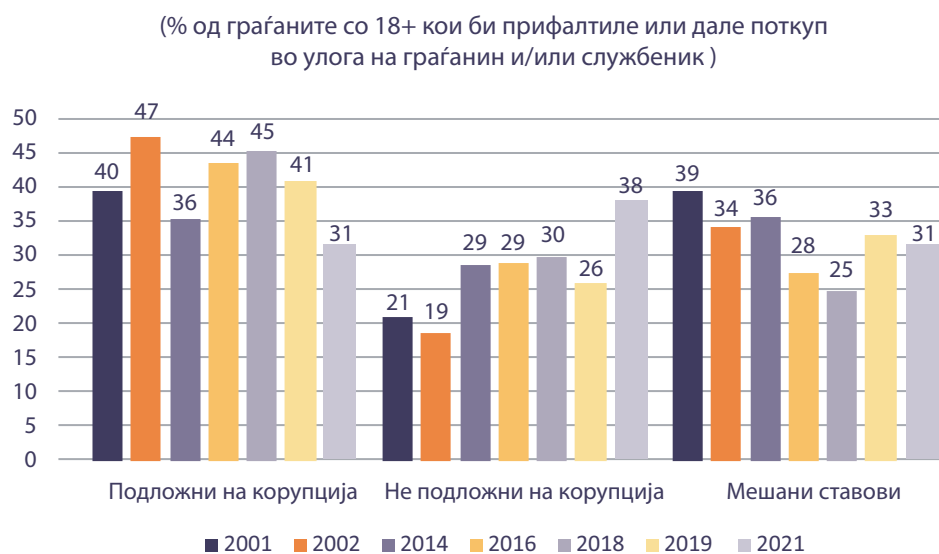
Доколку се направи проекција според последната процена на населението, за 616.873 граѓани во Северна Македонија корупцијата е прифатлив начин на однесување. Иако споредено со претходните истражувања бројот е намален, сепак се уште големината на оваа бројка претставува значаен проблем во развојот на антикоруптивни политики, бидејќи коруптивното однесување може лесно да се експлоатира од политички или бизнис фактори.

Подложност

Индексот за подложност ја мери склоноста на граѓаните да ги компромитираат нивните вредности под притисок на околностите, односно кога се соочени со реални животни ситуации, кои бараат од нив да донесат одлука дали да користат корупција или не, знаејќи дека ќе има непосредни последици за оној кој ја донел одлуката. Овој индекс е збир на две прашања, ситуација во која од граѓаните би било побарано да платат одреден надомест во пари, да дадат подарок или услуга за да решат проблем и второто, хипотетичка ситуација кога испитаникот се става во позиција на слабо платен службеник и неговото однесување во однос на понудени пари, подарок или услуга.

Слика 9

Индексот за подложност

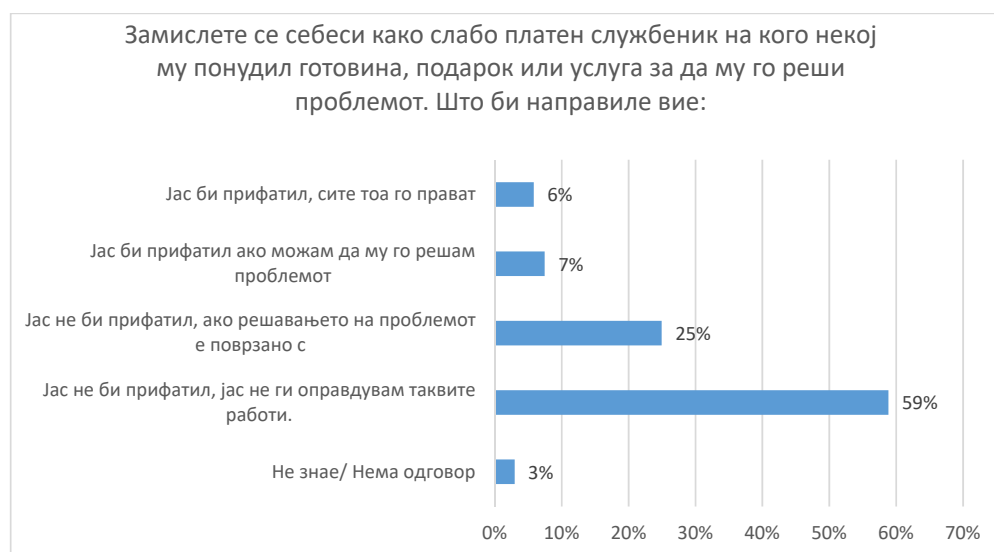
Извор, Систем за следење корупција, 2021

Иако забележано е намалување на подложност на корупција во однос на минатите години, сепак се уште е на високо ниво. Имено, скоро секој трет граѓанин (31%) е подложен на корупција, дополнително 31% имаат мешано однесување. Охрабрува податокот дека расте бројот (38%) од граѓани кои не се подложни на корупција.

Во улога на слабо платени службеници, 59% од граѓаните рекле дека никогаш не би прифатиле такво однесување затоа што не оправдуваат такви акции. Дополнително, 32% од испитаниците би прифатиле доколку тоа не значи повреда на правото, а 6% би прифатиле да добијат готовина/подарок или услуга за решен проблем.

Слика 10

Подложност на давање поткуп

Извор: Систем за следење корупција, 2021

Што се однесува пак до подложност на давање поткуп, само мал број од граѓаните рекле дека би платиле (4%), би платиле доколку можат да си дозволат (17%), 45 % не би платиле во никој случај, додека 31% не би платиле доколку има друг начин да го решат проблемот.

Проекцијата на процентите врз возрастното население на Северна Македонија покажува дека 750.227 од граѓаните не се подложни на корупција, но дополнителни 516.823 граѓани доколку нема друг начин би платиле. Во овој момент тоа значи ограничен извор на отпор кон обидите за заобиколување на правилата, а со тоа и ограничен човечки потенцијал за колективно спротивставување на корупцијата. Резултатот покажува дека

ќе биде потребно време додека да се стигне до поголема критична маса која ќе може да ги пополни редовите во администрацијата, политиката и бизнисот потребни за успешно спротивставување со корупцијата.

Практична ефикасност на корупцијата

За анализа на состојбите и пред сè динамиката на корупцијата битно е да се провери и разбирањето дали граѓаните ја гледаат корупцијата како ефикасно решение на нивните проблеми, односно дали корупцијата „се исплаќа“.

Мнозинство од граѓаните веруваат дека има потреба да се дадат пари, подарок или да се направи противуслуга со цел да се реши некој нивни проблем. Давањето подарок (64,2%) е најверојатна постапка којашто граѓаните веруваат дека едно лице треба да ја направи за да го реши проблемот, пред услугата (61,2%) или парите (59,7%). Споредбено со 2019 г., забележано е зголемување на склоноста на граѓаните да даваат поткуп.

Слика 11

Веројатност за вклучување во корупција

Извор: Систем за следење корупција, 2021

ПЕРЦЕПЦИЈА ЗА КОРУПЦИЈА: ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА

Третата група индикатори се однесува на перцепцијата за корупцијата и е заснована на индексите за веројатноста за коруптивен притисок и распространетост на корупцијата. Во овој дел како трет индикатор за добивање целосна слика за перцепцијата е посветен на ранливоста на различните сектори. Наедно, преку оваа група индикатори се проектираат и перспективите за можното справување со корупцијата во иднина. Така, напорите за спречување на корупцијата може да се мерат преку анализа на коруптивното однесување на различни државни институции, и тоа од аспект на перцепција на граѓаните и како извор на притисок, но исто така и преку потенцијалниот притисок за корупција и преку процена на изводливост на јавните политики за борба против корупцијата.

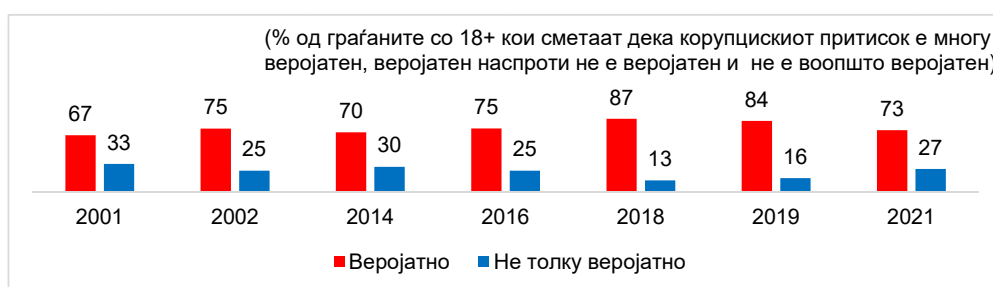
Веројатност за коруптивен притисок

Најголем дел од граѓаните сметаат дека коруптивниот притисок ќе продолжи да постои и во иднина. Во 2021 година 73% од граѓаните сметаат дека постои веројатност или голема веројатност за коруптивен притисок, наспроти помал дел (27%) од граѓаните кои сметаат дека изложеноста на коруптивен притисок ќе биде мала, односно дека воопшто не постои. Ова

е мало намалување во перцепцијата за постоење коруптивен притисок во однос на минатите години и дава мали позитивни сигнали меѓу граѓаните дека е можно справување со корупцијата.

Слика 12

Перцепции за веројатноста за коруптивен притисок (%)

Извор, Систем за следење корупција, 2021

Вкрстената анализа и оваа година покажува дека не постојат статистички значајни разлики според ниту една демографска карактеристика на населението. Високиот процент на согласност дека во интеракција со администрацијата постои веројатност за притисок од корупција резултира со тоа дека таквата согласност е распространета на сличен начин низ различните групи.

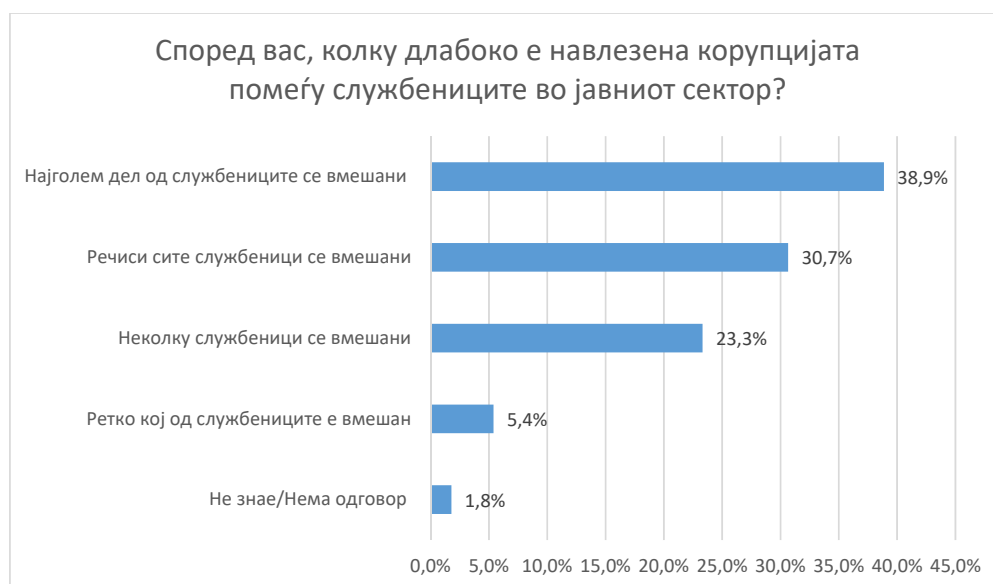
РАСПРОСТРАНЕТОСТ НА КОРУПЦИЈАТА

(ПО ПРОФЕСИИ)

Мислењето на граѓаните дека корупцијата е во голема мера навлезена меѓу службените лица и во јавната администрација не е сменето во однос на 2019 г. На приближно исто ниво како и во 2019 г. (околу 69%) е мислењето на граѓаните дека службените лица се вмешани во корупција. Зголемен е бројот на оние кои сметаат дека сите се вмешани, односно од 21% во 2019 на 30,7%, во 2021 додека пак намален е бројот на оние (од 45% во 2019 на 38,9%) сметаат дека најголем дел од службениците се вмешани во корупција. Само 5,4% од граѓаните мислат дека ретко кое службено лице е вмешано. Ставовите се различни кај Албанците и Македонците, но за разлика од 2019 г. перцепцијата за распространетост на корупцијата се зголемува, па така 43,1 (28,4% во 2019) од Албанците и 26,9% (17% во 2019) од Македонците сметаат дека најголем дел од службеници се вклучени.

Слика 13

Перцепција на граѓаните за распространетоста на корупцијата меѓу државните службеници

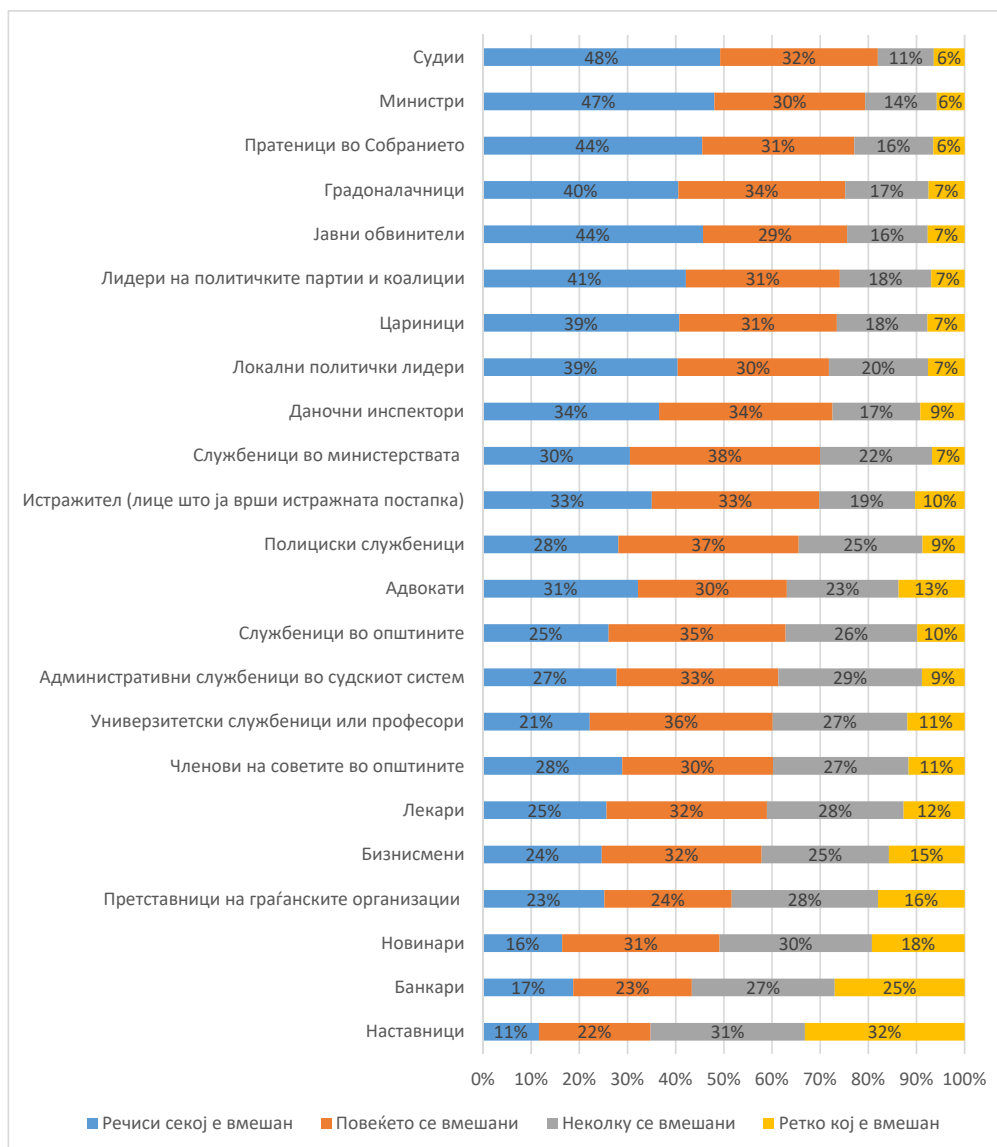
Извор: Систем за следење корупција, 2021

Четири од пет граѓани сметаат дека судиите се најкорумпирани. Покрај нив, големо мнозинство од граѓаните (над 75%) смета дека министрите, пратениците и градоначалниците се најкорумпирани професии, а исто така мнозинството (над 70 %) сметаат дека корупцијата е навлезена и кај јавните обвинители, лидерите на политичките партии и цариниците.

За наставниците и банкарите од сите наведени 23 професии или групи, помалку од 34% односно 40% од граѓаните сметаат дека се корумпирани. Новинарите (47%) и претставниците на граѓанските организации (47%) се следните на листата каде што помалку од мнозинството од граѓани сметаат дека се корумпирани.

Слика 14

Перцепција на граѓаните за распространетост на корупцијата во професиите

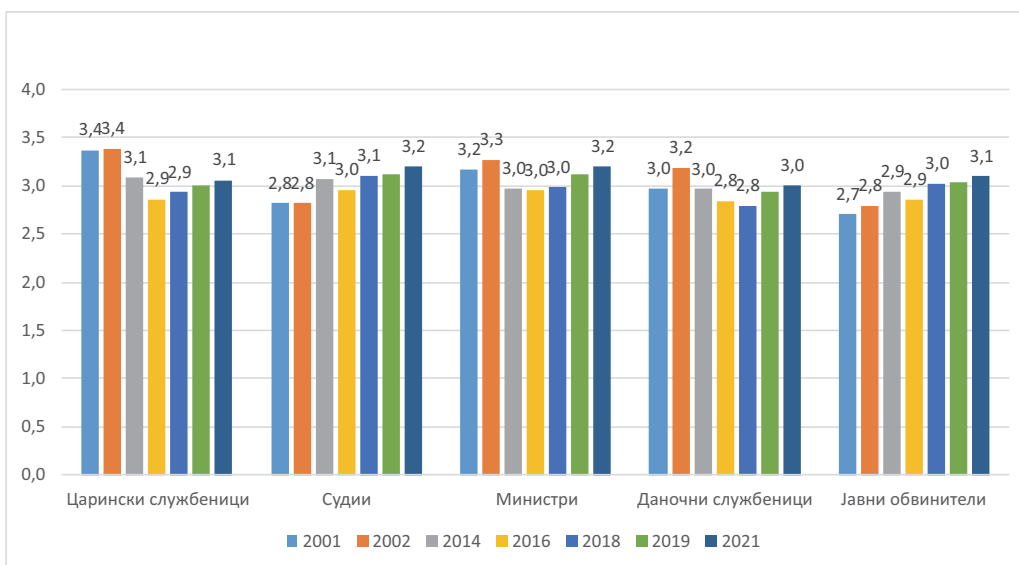

Извор: Систем за следење корупција, 2021

Со години наназад одредени професии се перцепирани како најкорумпирани. Така од 2001 до 2021 г. забележително е континуирано зголемување на перцепцијата за корумпираност на судиите, јавните обвинители и царинските службеници.

Слика 15

Перцепција за корумпираноста на професиите – најкорумпирани

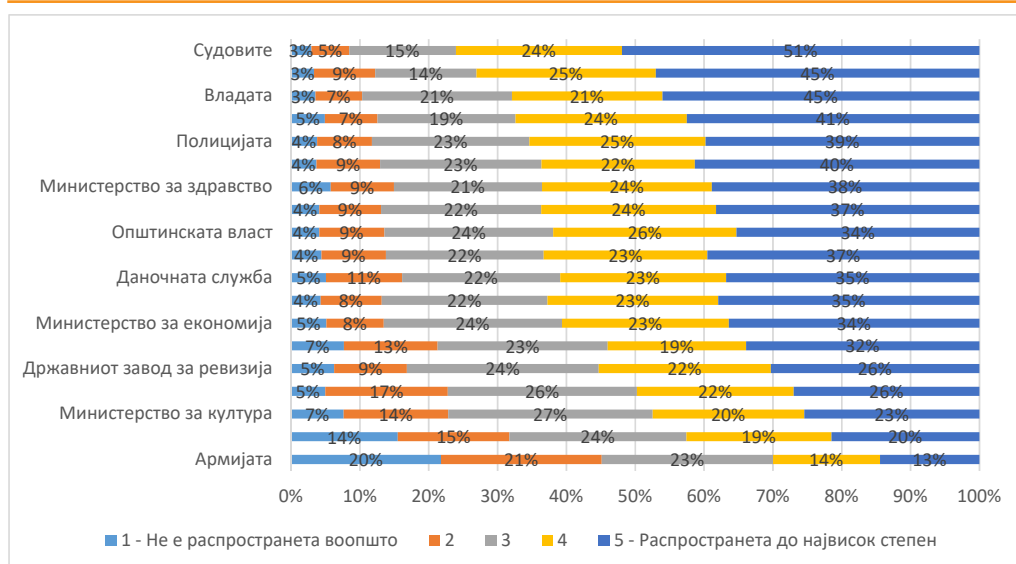
Извор: Систем за следење корупција, 2021

Корупција во државните институции (ранливи сектори)

Перцепцијата на граѓаните вели дека корупцијата е најраспространета во судовите и во обвинителството. Имено, на скалата од еден до пет, каде што еден значи воопшто нема корупција, а пет значи распространетост на корупцијата од највисоко ниво, 75% од граѓаните дале највисоки оценки (четири и пет) за распространетост на корупцијата во судовите, 71% за распространетост на корупцијата во обвинителството и над 66% сметаат дека корупцијата е распространета во Владата и Царината. Од друга страна, граѓаните како и во претходните години имаат најниска перцепција за распространетоста на корупцијата во Армијата и во институцијата Претседател.

Слика 16

Перцепција за распространетоста на корупцијата во државните институции

Извор, Систем за следење корупција, 2021

Како и да е, кога станува збор за виктимизација, вклученост во корупција, граѓаните имаат различно мислење во споредба со нивните перцепции. Па така, граѓаните тврдат дека докторите, службениците во општините, полицајците и универзитетските професори се најмногу корумпирани. Овие разлики помеѓу вклученоста и перцепцијата може да се должат на зачестеноста на интеракциите-природно, граѓаните се чувствуваат така со оние со кои имаат секојдневен контакт, додека пак перцепциите се поврзани со општата слика за професиите, општатата перцепција за корупцијата и големиот медиумски интерес и изложеност на корупција помеѓу одредени професии.

Динамиката за перцепција во последната декада испраќа мешани сигнали за тоа што се случува во општествената сфера. Негативниот тренд започнат во 2019 г. за зголемување на перцепцијата за корупцијата во сите општествени сфери продолжува, со минимални намалувања во трендовите за перцепцијата во помалку корумпираните сфери како новинари, бизнисмени, претставници на ГО итн.

Функционерите во министерствата и локалната самоуправа како и административните службеници имаат влошена позиција во очите на граѓаните додека пак новинарите и бизнисмените сега се сметаат за помалку корумпирани.

ИЗВОДЛИВОСТ НА ЈАВНИТЕ ПОЛИТИКИ ЗА БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈАТА

Во однос на перспективите за сузбивање на корупцијата, најчестиот одговор (40%) е тврдењето дека корупцијата секогаш ќе биде присутна во земјата, но може да се намали во некоја мера. Околу 19% од граѓаните веруваат дека корупцијата може значително да биде намалена, а околу 8% се оптимисти и веруваат дека корупцијата целосно може да биде отстранета. Од друга страна пак, не може да се занемари фактот дека 31% од граѓаните мислат дека корупцијата не може да се намали. Токму ваквиот песимизам е опасен и ги подгрева повисоките стапки на прифатливост и вклученост во корупција.

Слика 17

Потенцијал за борба против корупцијата (перспектива на граѓаните)

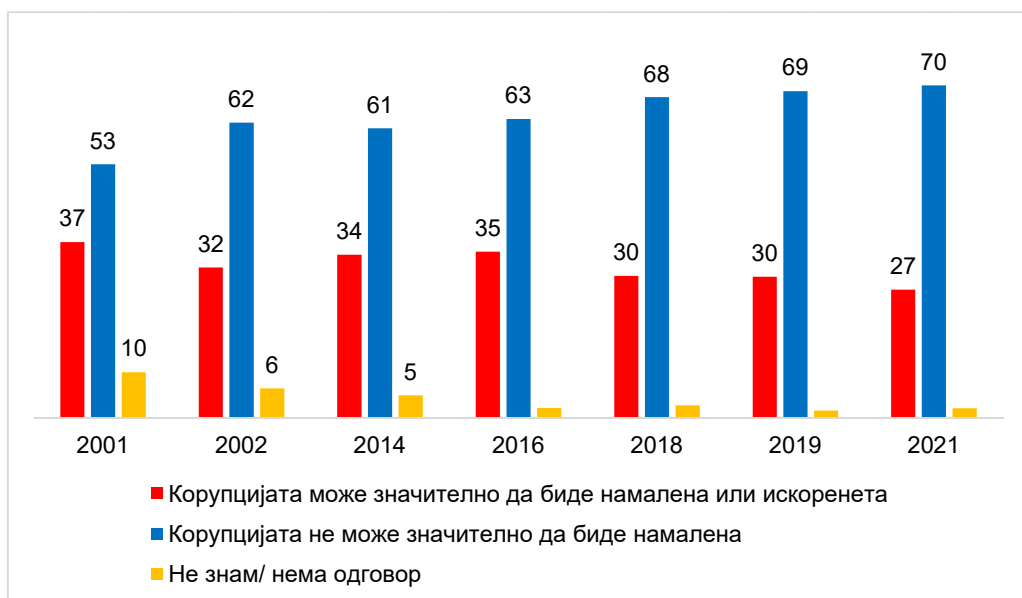

Извор: Систем за следење корупција, 2021

Промена во очекувањата се забележуваат кога се разгледува етничката позадина на граѓаните и воедно постои значително влошување споредено со минатата година. Албанците се поголеми песимисти од Македонците, па така меѓу Македонците кои веруваат дека корупцијата може да биде значително намалена или целосно искоренета тој процент е 31% (во 2019 бил 28,6%), а меѓу Албанците 18% (во 2019 бил 37,8%). Симпатизерите на ДУИ се најголеми песимисти (13%), следени од симпатизерите н ВМРО-ДПМНЕ (33%) и СДСМ (36%).

Слика 18

Перцепции за изводливост на јавните политики за борба против корупцијата

Извор: Систем за следење корупција, 2021

Од споредбата со претходните години, забележително е дека ваквите ставови на граѓаните се релативно стабилни и истите имаат мал негативен тренд. Она што е забележливо е дека граѓаните сè помалку веруваат дека корупцијата може значително да се намали и искорени и тоа особено се забележува во 2021 година кога 70% од граѓаните сметаат дека корупцијата не може да биде значително намалена и 27% од граѓаните сметаат дека корупцијата може да биде значително намалена или искоренета.

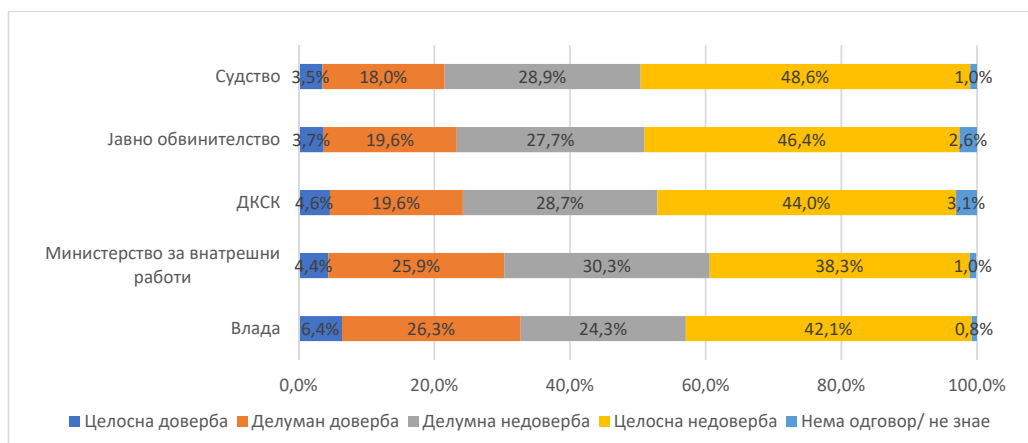
ДОВЕРБА ВО АНТИКОРУПЦИСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ

Граѓаните исто така беа запрашани и за нивната доверба во институциите, односно во колкава мера секоја од институциите, според нив, може успешно да се справи со корупцијата во Северна Македонија.

Граѓаните се изјасниле дека за справување со корупцијата најголема доверба имаат во Владата и Министерството за внатрешни работи. Кумулативно, збирот од одговори „целосна доверба“ и „делумна доверба“ изнесува 32,7 % за Влада (2019 било 36,4%), односно 30,3% во МВР (2019 било 39,6%). Најголем процент од граѓаните искажале целосна и делумна недоверба во судовите (77,5%) и во Јавното обвинителство (74,1%). Сепак забележливо е дека генерално, довербата во овие институции значително опаднала во споредба со 2019 г. (36,4% во Владата, 39,6% во МВР) и 2018. (48,6% во Владата, 50,3% во МВР), а слична е ситуацијата и со ДКСК, недовербата пораснала од 51,9% од 2018, 65,7% во 2019 до 72,7% во 2021 г.

Слика 19

Доверба во антикорупциските институции: Колку доверба имате во секоја од подолунаведените институции дека можат успешно да се справуваат со корупцијата

Извор: Систем за следење корупција, 2021

Кога ја земаме предвид етничката припадност не се забележуваат посериозни разлики, додека пак кога ги гледаме исказите од аспект на политичките ставови, големи разлики се забележани во мислењата изразени од поддржувачите на владејачките партии и на опозициските. Поддржувачите на ДУИ имаат позитивни очекувања од сите институции, а поддржувачите на СДСМ уште повеќе веруваат во нив. Спротивно, поддржувачите на ВМРО-ДПМНЕ покажале многу голема недоверба во институциите, односно повеќе од 90% од нив рекле дека не веруваат во ниту една институција задолжена за борба против корупцијата.

Институција	ВМРО-ДПМНЕ		СДСМ	
	2019	2021	2019	2021
Влада	18.8%	9.09%	62.8%	72.4%
Министерство за внатрешни работи	22.4%	12.1%	62.2%	62.2%
ДКСК	14.1%	7.3%	37.9%	51%
Јавно обвинителство	12.2%	6.5%	41.8%	51.8%
Судови	7.7%	7.9%	35.1%	45.2%

ЗАКЛУЧОЦИ

Податоците од Системот за следење на корупцијата во 2021 г. укажуваат дека корупцијата е препознаена како најголем проблем од граѓаните, а нивоата на коруптивен притисок и виктимизација значително се зголемени. Македонската јавност како и во изминатите години останува склона кон прифаќање на корупцијата како општествена норма.

Корупцијата како општествен проблем

1. Корупцијата за прв пат е на врвот на скалата на општествени проблеми. За разлика од претходните истражувања корупцијата за прв пат е препознаена како проблем кој најмногу ги засега граѓаните, оставајќи ги зад себе егзистенцијалните проблеми како невработеноста, високите цени и ниските приходи.
2. Желбата за брзо лично богатење на оние кои се на власт главен фактор за распространетост на корупцијата. За 80% од граѓаните

(за разлика од 2019 кога неефикасноста на судскиот систем во борбата против корупцијата бил главен фактор) желбата за брзо лично богатење на оние кои се на власт следена со недостатокот на строга административна контрола на корупцијата, неспроведување на законите како и недоволна заштита на лицата кои пријавуваат корупција се водечки фактори за широко распространетата корупција.

Искуство со корупција

3. **Постои зголемување на коруптивниот притисок и вклученоста во корупција.** Коруптивниот притисок од страна на службените лица и вклученоста од страна на граѓаните бележат значително зголемување споредбено со истражувањето од 2019г. Во 2021 г. 33,7% од граѓаните биле изложени на коруптивен притисок, што е зголемување за 4,3 процентни поени споредбено со 2019 г., додека 32,9% биле вклучени во корупција. Тоа значи дека има и намалување во отпорот кај граѓаните на корупцијата, односно разликата меѓу притисок и вклученост изнесува само 0,9%.
4. **Корупцијата останува неказлива во Северна Македонија.** Ако се има предвид дека 32,9% од испитаниците потврдиле дека биле вклучени во корупција, и тој процент се проектира на полнолетното население се доаѓа до заклучок дека се сторени минимум 540 илјади кривични дела од областа на корупцијата. Од друга страна, во 2020 година само 87 лица биле осудени за злоупотреба на службена должност или поткуп, што значи стапка на ефикасност на институциите од 0,015% случаи откриени и завршени со пресуда.
5. **Постојат значителни демографски разлики во однос на притисокот и вклученоста во корупција.** Албанците во Северна Македонија се соочуваат со значително поголем притисок за корупција споредбено со Македонците. Така, 60% од етничките Албанци се соочиле со притисок од корупција, за разлика од 25% од етничките Македонци.
6. **Зголемување на неприфатливоста на корупцијата.** Нешто помалку од две третини од полнолетното население покажува нетолерантност кон корупцијата. Проектирано со бројот на

население тоа значи дека над милион граѓани сметаат дека корупцијата е неприфатлива, што значи дека постои значителен број на граѓани кои потенцијално може да учествуваат во сузбивање на оваа појава. Меѓутоа, не би требало да се игнорира и фактот дека проектирано на полнолетното население, тоа значи дека преку 600 илјади граѓани сметаат дека дел од коруптивните практики кои постојат во општеството се прифатливи.

Перцепција за корупцијата: потенцијал за спречување корупција

7. **Граѓаните со високи очекувања за коруптивниот притисок и во иднина.** Големо мнозинство од граѓаните (73%) сметаат дека и во иднина ќе постои веројатност или голема веројатност за коруптивен притисок. Фактот што седум од десет граѓани очекуваат зголемување на притисокот за корупција, укажува на голем песимизам и помала надеж кај граѓаните дека ќе има можност за справување со корупцијата. Ваквиот став на граѓаните треба да се земе многу сериозно од страна на Владата и одговорните институции, со цел да се преземат мерки за да се уверат граѓаните дека најавената решителност за справување со корупцијата не е само декларативна.
8. **Постои широка распространетост на корупцијата.** Две третини од граѓаните (69%) сметаат дека корупцијата е распространета меѓу службените лица, и ова е зголемување за речиси четири процентни поени споредбено со 2019.
9. **Судиите, министрите, пратениците и градоначалниците перцепирани како најкорумпирани.** Корупцијата е навлезена во сите професии од сите сегменти на власта: судската, извршната и законодавната. Четири од пет граѓани сметаат дека судиите се најкорумпирани. Покрај нив, големо мнозинство од граѓаните (над 75%) смета дека министрите, пратениците и градоначалниците се најкорумпирани професии. За наставниците и банкарите од сите наведени 23 професии или групи, помалку од 34% односно 40% од граѓаните сметаат дека се корумпирани.
10. **Распространетоста на корупцијата во правосудниот систем и натаму останува најперцепирана од страна на граѓаните.** 75%

од граѓаните дале највисоки оценки (за распространетост на корупцијата во судовите, 71% за распространетост на корупцијата во обвинителството и над 66% сметаат дека корупцијата е распространета во Владата и Царината.

11. Граѓаните не се оптимисти за искоренување на корупцијата. Во однос на перспективите за сузбивање на корупцијата, секој трет граѓанин (31%) смета дека широко распространетата корупција не може да биде намалена, додека 40% од граѓаните сметаат дека корупцијата секогаш ќе постои, но може да биде намалена.

Доверба во институциите

12. Владата и Министерството за внатрешни работи и уживаат најголема доверба како институции за справување со корупцијата. Граѓаните се изјасниле дека за справување со корупцијата најголема доверба имаат во Владата и Министерството за внатрешни работи. Кумулативно, збирот од одговори „целосна доверба“ и „делумна доверба“ изнесува 32,7% за Влада (2019 било 36,4%), односно 30,3% во МВР (2019 било 39,6%). Најголем процент од граѓаните искажале целосна и делумна недоверба во судовите (77,5%) и во Јавното обвинителство (74,1%). Симпатизерите на владејачката СДСМ имаат забележително повисока доверба во речиси сите антикорупциски институции во споредба со симпатизерите на опозициската ВМРО-ДМПНЕ.

